

KÜRESEL FİNANSAL KRİZİN ÖZEL VE KAMU SERMAYELİ BANKA DAVRANIşLARINA ETKİSİ: KAPSAMLI BİR YAZIN TARAMASI VE TÜRKİYE BANKACILIK SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ

DIFFERENTIAL EFFECTS OF GLOBAL FINANCIAL CRISIS ON PUBLIC AND PRIVATE BANK BEHAVIOR: A COMPREHENSIVE LITERATURE REVIEW AND THE CASE OF TURKISH BANKING INDUSTRY

Arhan S. ERTAN*

Fatih KAYHAN**

Öz

Bu çalışmanın amacı bankaların kredi verme, likidite ve risk alma ile ilgili davranışlarına etki eden unsurlarla ilgili literatür bulgularını ortaya koymak ve Türkiye bankacılık sektörünün 2005-2018 dönemi verileri ışığında, kamu ve özel sermayeli bankaların bu üç alandaki davranışlarında 2007-2008 döneminde yaşanan Küresel Finansal Kriz sonrasında gözlemlenen değişiklikleri incelemektir. Kuruluş amaçları dikkate alındığında, ekonomik aktivitenin yavaşladığı ve özellikle finansal sistemin krizde olduğu dönemlerde, kamu bankalarının özel bankalara kıyasla, likidite pozisyonlarını göreceli olarak azaltmak suretiyle, daha fazla kredi vermeye çalışmaları ve risk almaları beklenir. İlgili akademik çalışmalar göstermektedir ki finansal krizler sonrası oluşan ekonomik şartlara kamu bankaları, özel bankalara kıyasla farklı tepkiler göstermektedirler. Türkiye bankacılık sektörünün 2005-2018 dönemi verileri incelendiğinde, literatürdeki bulgulara paralel olarak, Türkiye'deki kamu ve özel bankalar arasında davranış farklılıkları olduğu ve bu farklılıkların yapısında kriz sonrası dönemde önemli değişiklikler yaşandığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Banka Davranışları, Özel ve Kamu Sermayeli Bankalar, Küresel Finansal Kriz

JEL Sınıflaması: E50, G21, G28

* Boğaziçi Üniversitesi, Uluslararası Ticaret Bölümü, arhan.ertan@boun.edu.tr

** Kırklareli Üniversitesi, Bankacılık ve Finans Bölümü, fatih.kayhan@klu.edu.tr

Abstract

The purpose of this study is to reveal the literature findings related to the factors affecting bank behavior regarding lending, liquidity and risk taking and to examine the changes observed among the behavior of public and private banks in these three areas in the wake of the Global Financial Crisis of 2007-2008, in light of the data of the Turkish banking sector within the 2005-2018 period. Considering the intentions of their establishment, public banks are expected to try lending more and to take more risks, by decreasing their liquidity positions relative to private banks; especially in times when economic activity is slower and the financial system is in crisis. Related literature show that public banks, in comparison to private banks, react differently to the economic conditions observed after financial crises. When the data from Turkey's banking sector for 2005-2018 period are analyzed, in line with the findings of the literature, we observe significant differences between the behavior of public and private banks. Moreover, we show that the structure of these differences has significantly changed in post-crisis period.

Keywords: Bank Behavior, Public and Private Banks, Global Financial Crisis.

JEL Classification: E50, G21, G28

I. Giriş

Bankacılık sektörünün, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, finansal sistem içerisindeki en önemli aracı unsurların başında geldiğini söylemek mümkündür. Bankacılık sektörü, çeşitli finansal araçlar yoluyla, sermaye birikimi olanlar ile sermaye ihtiyacı olanlar arasında ve finansal piyasalarda gerçekleşen fon transferi işlevini yerine getirmektedirler.

Banka davranışı terimi, bir bankanın faaliyet gösterdiği iş alanında, finansal piyasalardaki gelişmeler doğrultusunda belirlediği tepkiler anlamında kullanılmaktadır. Ekonomik daralma ve özellikle finansal kriz dönemlerinde kamu bankalarından beklenen davranış ise, daralan kredi kanallarını açmak ve mevcut kredi plasmanını sürdürmektir. Bunu sağlayabilmek için, toplam aktifleri içerisinde likiditesi yüksek finansal varlıkların oranlarını azaltarak, kurumlara ve bireylere verilen kredi oranlarını arttırmaları gerekmektedir.

Banka davranışlarını kabaca 3 grup altında inceleyebiliriz: 1) kredi verme (toplam kredilerin toplam aktiflere oranı) 2), likit pozisyon (likit varlıkların ve menkul kıymetlerin toplam aktiflere oranı) ve 3) risk seviyesi (sorunlu kredilerin toplam kredilere oranı).

Bankaların bu konulardaki davranışlarını etkileyen etkenleri ise şu açılardan inceleyebiliriz: i) makro unsurlar (milli gelir, para politikası, enflasyon, faiz oranları, finansal krizler), ii) bankalara özgü etkenler, iii) devletin rolü (kamu bankaları, regülasyonlar ve yasal düzenlemeler).

Bu çalışmada banka davranışlarıyla ilgili cevaplanmaya çalışılan temel soru tam olarak bu konuyla ilgilidir: Türkiye'deki kamu bankaları, 2007 – 2008 Küresel Finansal Kriz¹ dönemi ve

1 Tüm çalışma boyunca, 'Küresel Finansal Kriz' terimi, 2007-2008 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) piyasalarında başlayıp tüm dünya finansal piyasalarında çok önemli ve uzun süreli etkileri görülen finansal krizi ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu büyük finansal kriz, ABD finansal piyasalarında ipotekli konut (mortgage) kredilerinin geri ödenmesinde yaşanan problemler sonucunda başlamıştır. Kriz öncesinde ağırlıklı olarak ipotekli konut piyasasında işlem gören finansal varlık ve türev finansal enstrümanlara yatırım yapan bankalar ve banka dışı

sonrasında özel bankalar gibi, döngüsel (*pro-cyclical*) hareket ederek likidite açısından daha güçlü pozisyonlarda kalmayı ön planda tutmak yerine, bir kamu teşebbüsü olmanın getirdiği temel işlevleriyle uyumlu olarak verilen kredi büyüklüğündeki düşüşlere engel olmayı ve bunu yapabilmek için daha yüksek riskler almayı mı tercih etmişlerdir?

Türkiye bankacılık sektörü ile ilgili verilerin detaylı bir analizine girmeden önce konuyla ilgili kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın sıradaki üç bölümünde akademik yazındaki bulgular, sırasıyla, banka davranışlarına etki eden ‘makro’ ölçekte ve bankalara özgü unsurlar ve devletin bankacılık sektörü ve finansal sistem üzerindeki rolü açılarından değerlendirilmiştir. Sonraki bölümde, Türkiye’deki kamu ve özel bankaların konuyla ilgili verileri sunulmakta ve küresel kriz öncesi ve sonrası dönemlerdeki davranış farklılıklarının analizi yapılmaktadır. Son bölümde ise ilgili literatürün taranması ve yukarıda bahsedilen verilerin, kamu ve özel sermayeli bankalar için ayrı ayrı, incelenmesi neticesinde varılan sonuçlar özetlenmiştir.

2. Finansal Krizler ve Banka Davranışlarına Etki Eden ‘Makro’ Unsurlar

Banka davranışlarını etkileyen unsurlar incelenirken, bankaların kendi bilanço kalemleri ile ilgili göstergeler ile birlikte, makro ölçekte etkileri olan ekonomik ve finansal faktörler de dikkate alınmalıdır. Bu yönden bakıldığında, 2007-2008 döneminde yaşanan Küresel Finansal Kriz sonrasında dünya genelinde bankacılık sektöründe önemli değişimlerin olması çok doğaldır. Küresel boyutta yaşanan finansal krizler, gerek ‘finansallaşma’² gerek ekonomik açıdan ‘küreselleşme’ ile doğrudan bağlantılıdır. Orhangazi (2008), yıllar içerisinde, hem finansal sektörün ölçek ve önemindeki hem de finans dışı sektörlerdeki kurumların finansal yatırım ve gelirlerindeki artışa dikkat çekmektedir. Terzi (2017), sermaye akımlarının, doğrudan yatırımların ve borçların sınır ötesi boyuttaki belirgin artışına dikkat çekmekte ve ekonomik küreselleşmenin gelişmekte olan ülkelerin büyümesine yardımcı olmakla birlikte finansal krizlerin de en önemli sebeplerinden birisi olduğunu iddia etmektedir. Diğer yandan, banka davranışları arasından özellikle kredi verme ve risk alma alanlarında yapılabilecek hatalı tercihler, ekonomide kaynak savurganlığına yol açtığı gibi, ekonomik istikrar üzerinde de olumsuz etkiler yapmaktadır. Akgüç (2006) ve Ha ve So (2013) bankaların kredi plasmanı tercihlerinin, son tahlilde, para politikasının aktarım kanallarını (*monetary transmission mechanisms*) etkilediğine ve dolayısıyla ulusal ekonomi açısından büyük önem taşıdığına vurgu yapmaktadırlar.

Bu sebeple, bu bölümde ilk olarak finansal krizlerin banka davranışları üzerine etkilerine bakmak istiyoruz. İlgili akademik yazındaki ortak bulgu, kriz dönemleri ve sonrasında kredi plasmanında belirgin düşüşler olduğudur. Kindleberger ve Aliber (2013), Parasız (2014) ve Yay (2015) finansal krizlerin aşamalarını ele almışlardır. Kindleberger ve Aliber (2013) finansal krizler tarihini inceleyerek, iş döngüsü dalgalarının (*business cycles*) erken (tepe) dönemlerinde, ekonomik karar

diğer finansal kurumlar ciddi mali sıkıntı içine girmişlerdir.

- 2 Burada ‘finansallaşma’ terimi, finansal olmayan işletmelerin ekonomik davranışları üzerinde finansal piyasaların daha etkili olması ve bunun neticesinde finansal olmayan işletmelerin de finansal piyasalardaki ağırlığının artması anlamında kullanılmaktadır.

alıcıların gelecekteki fiyat oluşumları hakkında olması gerekenin üzerinde pozitif beklentilere sahip olduğunu, finansal pozisyonlarını bu beklentiler doğrultusunda belirlediklerini ve neticesinde fiyat balonları oluştuğunu (çılgınlık aşaması) göstermektedir. Daha ileri dönemlerde ise (daralma ve dip), beliren risklerin etkisiyle, bu sefer de olması gerekenin üzerinde bir kötümser beklenti içerisine girmektedirler (panik aşaması). Çılgınlık ve panik aşamalarının ortak tarafı, finansal varlık fiyatlarının gerçek değerlerinden çok önemli oranda ayrışmasıdır. Parasız (2014) banka kredilerinin önemli bir kısmının gayrimenkul sistemine yönelik olmasına vurgu yaparak bu kredilerin finansal sistemin maruz kaldığı en yaygın finansal risk ve zayıflık unsuru olduğunu iddia etmekte ve banka krizlerinin aşamalarını şu şekilde tarif etmektedir: i) başlama (bankalarda risk denetimi için gereken motivasyonun azaltılması), ii) yeşerme (bankacılık sistemine olan güvenin kaybolması) ve iii) ilk yardım (bankaların denetiminden sorumlu kurumların ortaya çıkan banka zararlarının nasıl karşılanması gerektiğini belirlemesi ve kurtarılmak için seçilen bankalara yeni sermaye aktarılması). Benzer şekilde, Yay (2015) finansal krizlerin aşamaları ile ilgili çalışmada, krizin ilk evresinde finansal kesimin büyük zararlara uğradığını, sonraki evrede ise, alınan tüm likidite tedbirlerine rağmen bu zararların finans dışı kesime yansıtıldığını belirtmektedir. Adrian ve Shin (2010), Küresel Finansal Kriz sonrasında ABD'deki finansal kurumların rolünün değiştiğine vurgu yapmaktadır. Sanya ve Mlachila (2010) banka krizlerinin Güney Amerika ülkelerindeki bankaların davranışlarına etkilerini inceledikleri çalışmada, finansal sistemin kriz sırasında ve sonrasında şu alanlarda zayıflık gösterdiğini tespit etmişlerdir: i) özel sektöre kredi plasmanı yetersiz kalmıştır (arz ve/veya talep kaynaklı), ii) bankalar yüksek seviyede likidite fazlası tutma yoluna gitmişlerdir, iii) banka karlılığında düşüş ve iv) kredi ile mevduat faizleri arasındaki farklarda (faiz marjı) artış görülmüştür.

Küresel Finansal Kriz sonucunda, belki de en fazla etkilenen, bankaların risk alma ile ilgili davranışlarıdır. Mihaljek (2010), gelişmekte olan ekonomilerde kriz sonrası, bankaların sadece yeni kredi vermeyi yavaşlatmakla kalmadıklarını, aynı zamanda risk seviyesi düşük olan kredilere yönelindiklerini göstermiştir. Cucinelli (2015) kriz sonrasında artan kredi riski sebebiyle, bankaların kredi limitlerini azaltarak daha az risk almaya çalıştığını ileri sürmüştür. Bu bulgulara paralel olarak, Ivashina ve Scharfstein (2010) küresel kriz döneminde, genişleme ve yatırım planlarını azaltan üretim ve ticaret sektöründeki kredi taleplerinin azalmasından ziyade, kredi arzında bir daralma söz konusu olduğunu iddia etmektedir. Merilainen (2016) Avrupa Birliği ülkelerindeki bankalarının 2004-2013 yılları arasındaki kredi büyümesini ele aldığı çalışmada, finans ve borç krizlerinin kredi büyümesini negatif etkilediğini ifade etmiştir. Küresel Finansal Kriz öncesi çalışmalara baktığımızda da benzer bulgular söz konusudur. Demirgüç-Kunt, Detragiache ve Gupta (2006) kriz dönemlerinde bankaların varlık dağılımlarını yeniden tasarlarlarken kredilerden uzak bir varlık yapısını tercih ettiklerini göstermişlerdir. Dell'Ariccia, Detragiache ve Rajan (2008) banka krizleri sonrasında verilen kredi miktarında görülen azalma sonucu, milli gelirden de düşüşler yaşandığını göstermiştir.

Bankaların risk alma davranışı ile piyasadaki rekabet seviyesi arasında da doğrudan bir ilişki vardır. Yoğun rekabet ortamında, bankaların rasyonel olarak daha riskli portföyler (riskli müşterilere verilen krediler) tercih ettikleri konusunda geniş bir literatür mevcuttur. Bu görüşe destek olarak,

Boyd ve De Nicol'o (2005) ve HDR ve HanĀne (2014) rekabetin azaldığı ortamlarda, bankaların temerrüt olasılığı yüksek müşterilere daha yüksek faiz oranı uyguladıklarını bulmuşlardır.

Banka davranışlarına etki eden bir diğer 'makro' faktör de para politikasındaki değişikliklerdir. Bankalar, parasal genişleme ve düşük faiz ortamlarında daha yüksek faiz getirisi elde edebilmek için yüksek riskli kredilere yönelebilirler. Bankacılık sektöründeki risk seviyesinin artmasının, uzun vadede, finansal piyasaların istikrarı üzerine etkileri olacaktır. Bu sebeple düzenleyici ve denetleyici kurumlar nezdinde önem arz etmektedir ve doğal olarak, merkez bankaları da para politikalarının bankacılık sisteminin riskleri üzerindeki olası etkilerini dikkate almak zorundadırlar. ABD finansal piyasaları üzerine olan çalışmalardan, Berger ve Udell (2003), 1980-2000 yıllarını, Buch, Eickmeier ve Prieto (2014) ise 1985-2008 yıllarını kapsayan çalışmalarda para politikasındaki genişlemelerin ve büyüme yönündeki iş döngüsünün bankaların kredi vermesine pozitif etkisi olduğunu ifade etmektedirler. Gambacorta (2009), parasal aktarım mekanizmasının bir boyutu olan risk alma kanalının önemine işaret etmektedir. Jimenez vd. (2009), İspanya üzerine ve 1988-2006 yıllarını kapsayan çalışmada, düşük oranlı gecelik faizlerin, kredi geçmişli sorunlu borçlulara daha fazla kredi verilmesine yol açtığını göstermiştir. Altunbas, Gambacorta ve Marques-Ibanez (2012), gelişmiş 17 ülkeyi 1998-2008 yılları arasında incelemiş ve para arzını arttırmaya yönelik politikalardan kaynaklanan yüksek likiditenin bankaların risk pozisyonunu arttırdığını göstermiştir. Delis, Hasan ve Mylonidis (2011), ABD'yi ele alan ve 1985-2010 yıllarını kapsayan çalışmada, düşük faiz oranlarının, risk alma kanalı üzerinden, uzun vadede finansal istikrar üzerinde negatif bir etki oluşturabildiğini iddia etmektedir.

3. Banka Davranışlarına Etki Eden Bankalara Özgü Unsurlar

Banka davranışlarına etki eden bankalara özgü etkenlerle baktığımızda, sermaye yapısı, toplam varlıkların büyüklüğü, bilançodaki mevduat oranı ve kredilerin vadesi gibi göstergelerin özellikle kredi arzının belirlenmesinde öne çıkan etkenler olduğu söylenebilir. Kredi verme, bankaların en temel fonksiyonlarından biridir ve kredinin doğru koşullarla tahsis edilmesi bankacılık sisteminin sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır. Gambacorta (2005) İtalya ile ilgili ve 1986-2001 dönemini ele alan çalışmada, Ivashina ve Scharfstein (2010) ise Küresel Finansal Kriz esnasında, mevduat büyüklüğünde devamlılığı sağlayamayan bankaların kredi plasmanını diğer bankalara kıyasla azalttıklarını göstermişlerdir. Buna ek olarak, Kashyap ve Stein (1995) ve Kishan ve Opiela (2000) sadece mevduat değil, toplam aktif büyüklüğünün de krediler üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmaktadırlar. Koşak vd. (2015) bununla birlikte bankalar arası mevduat (para piyasalarına borçlar) kaleminin olağan dönemlerde kredi plasmanını olumlu etkilemesine rağmen kriz dönemlerinde kredi faaliyetine destek olamadığını ileri sürmüşlerdir.

Bankaların likidite seviyeleri ile kredi verme davranışları arasında direkt ve güçlü bir ilişki mevcuttur; likit bankalar, özellikle parasal daralma dönemlerinde, kredi portföylerini, menkul ve nakit varlıkları kullanarak koruyabilme şansına sahiptirler. Likidite ölçüsü olarak en çok kullanılan göstergeler, likit varlıkların ve/veya menkul kıymetlerin (finansal varlıkların) toplam

aktiflere oranıdır. Bankaların finansal kriz dönemlerindeki likidite tercihlerine baktığımızda, literatürdeki bulgular, böyle zamanlarda, bilançolarda daha likit finansal varlıkların tercih edildiğine işaret etmektedir.

Kishan ve Opiela (2000), Gambacorta ve Mistrulli (2004), Gambacorta (2005), Bajaras vd. (2010), Gambacorta ve Marques-Ibanez (2011), ve Koşak vd. (2015) bankaların sermaye yapısının kredi arzına etkilerini çalışmışlardır. İtalya ile ilgili olan ve 2000 öncesi dönemi kapsayan çalışmalarda, Gambacorta ve Mistrulli (2004) güçlü sermaye yapısına sahip bankaların, kredi arzı konusunda, iş döngüsü ile aynı yöndeki (*procyclical*) hareketlerinin daha sınırlı olduğunu ve kredi arzını etkileyen şokların yayılmasından daha az etkilendiklerini; Gambacorta (2005) ise, parasal daralma zamanlarında, piyasa tarafından daha az riskli olarak algılanan ve sermayesi güçlü bankaların kredi vermeyi azaltmadıklarını göstermişlerdir. Zhang (2009) ekonomik daralma dönemlerinde, firma net değerindeki azalmadan kaynaklanan kredi talebindeki düşüşe ek olarak, banka sermayesinin güçlü olmamasının da kredi arzında gerilemeye neden olduğunu iddia etmektedir. Bajaras vd. (2010), Küresel Finansal Kriz döneminde, büyük ölçekli ABD bankalarının kredi vermesini sınırlandıran en önemli faktörün, piyasadaki likiditeden ziyade bankaların kendi sermaye yapısı olduğunu savunmuşlardır. Gambacorta ve Marques-Ibanez (2011), gelişmiş ülke finansal piyasalarını 1999-2009 yılları arasında inceleyen çalışmada, kriz dönemlerinde, öz sermayesi güçsüz ve büyük ölçüde piyasa fonlamasına ve faiz dışı gelirlere bağlı olan bankaların kredi arzlarının daha büyük oranda etkilendiğini göstermişlerdir. Mihaljek (2010) gelişmekte olan ülkelerdeki bankaların, Küresel Finansal Kriz sırasında, büyük tutarlarda fon sağladıkları kaynaklara bağlılığı azaltarak perakende mevduat toplamaya yöneldiklerini, menkul kıymet portföylerinde kamu kâğıtlarını arttırdıklarını, bankalar arası piyasaya bağlılığı azaltarak merkez bankaları ile işlemlerinin kapsamını genişlettiklerini ve likiditeyi artırmak için aktif vadelerini kısalttıklarını göstermiştir. Sanya ve Mlachila (2010), Latin Amerika ülkelerini ele alan ve inceleme dönemi 1990-2006 olan çalışmada benzer bulgulara ulaşmıştır.

Yukarıdaki iddialara ters olarak, Berrospide ve Edge (2010), ABD ile ilgili ve 1992-2009 yıllarını kapsayan çalışmada, banka sermaye yapısının kredi verme üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu iddia etmekte ve daha önemli rol oynayan etkenler olarak ekonomik aktivite büyüklüğünü ve finansal piyasaların risk algısını ileri sürmektedir. Benzer şekilde, Freixas ve Rochet (2008) ve Koşak, vd. (2015) çalışmaları da kredi arzı üzerinde talep kanalı üzerinden etkisi olan unsurlara ve özellikle piyasanın beklediği/tahmin ettiği reel faiz oranına dikkat çekmekte; aynı şekilde Maddaloni ve Peydró (2011) ve Apergis ve Christou (2015) çalışmaları da kısa vadeli düşük faiz oranları ile gerek hane halkı kredilerinin gerekse ticari kredilerin kullanımı arasındaki pozitif ilişkiye vurgu yapmaktadırlar.

Bankaların risk alma tercihlerine bakıldığında, banka risk seviyesinin genel olarak sorunlu kredilerin toplam kredilere ya da toplam aktiflere oranı ve/veya kredi karşılıklarının toplam kredilere oranı ile ölçüldüğü ve aynı göstergelerin bankaların kredi verme davranışları üzerinde de doğrudan etkileri olduğu görülmektedir. Bu göstergelere ek olarak, Delis ve Brissimis (2010), Gaggi ve Valderrama (2010) ve HDR ve HanĀne (2014), bankaların risk alma tercihlerini ölçmek

için banka kârlılığının volatilitesi, temerrüt riski ve risk ağırlıklı varlıkların toplam varlıklara oranı gibi göstergeleri de kullanmışlardır. Cucinelli (2015), İtalya ile ilgili ve 2007-2013 dönemini kapsayan çalışmada, finansal kriz döneminde, kredi riski göstergeleri olarak kullanılan sorunlu krediler ve kredi karşılık oranları kalemlerinin, bankaların kredi verme davranışına direkt etkileri olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde, Koşak vd. (2015) de bankaların kredi verme davranışını etkileyen etkenler arasında sorunlu krediler için ayrılan karşılıklar kalemine dikkat çekmektedir. Dell’Ariccia, Laeven ve Marquez (2010) risk almayı etkileyen bir diğer unsurun kaldıraç oranı olduğunu belirlemiştir; bu çalışmanın bulgularına göre, politika faizinde düşüş olduğunda sermayesi güçlü bankalar kredi takibini azaltırken, yüksek kaldıraçla faaliyet gösteren bankalar kredi takibini arttırmaktadırlar. Benzer şekilde, Çek Cumhuriyeti üzerine ve 2002-2010 yıllarını kapsayan çalışmada, Ger’ısl vd. (2015) para politikasının risk alma davranışı üzerine etkilerinin banka özelliklerine göre değiştiğini ve likidite oranı yüksek bankaların daha az etkilendiğini göstermiştir.

4. Bankacılık Sektöründe Devletin Rolü

Yasal düzenlemeler yanında, bankacılık sektörü içerisinde kamu bankalarının ağırlığı, ekonomik gelişmişlik ve büyüme ve finansal istikrar açılarından oldukça etkilidir. Bu olası etkiler üzerine yapılan çalışmalar literatürde önemli yer tutmaktadır ve genel kabul gören argüman, finansal sistem içerisinde kamu bankalarının daha ağırlıklı olmasının uzun vadede finansal istikrarsızlığa, az gelişmişliğe ve yavaş büyümeye neden olduğudur. Bununla birlikte, bu bakış açısına karşı gelen birçok önemli çalışma da mevcuttur.

Bu alandaki en bilindik çalışmalardan biri olan La Porta, Lopez-de-Silanes ve Shleifer (2002), kamu bankacılığının yaygın olduğu ülkelerin, genel olarak, finansal sistemin etkinliği, mülkiyet haklarının korunması ve kişi başı milli gelir açısından geride olduğunu göstermişlerdir. Berger vd. (2011), Almanya ile ilgili ve 1999-2009 dönemini kapsayan çalışmada, yasal düzenlemelerin ve sermaye desteğinin bankacılık sektöründeki riskleri azaltmada başarılı olmakla birlikte likiditeyi azalttığına ve potansiyel sosyal maliyetlere yol açtığına dikkat çekmektedirler.

Finansal kriz dönemleri incelendiğinde, kamu bankalarının davranışlarına olan etkilerin, özel bankaların davranışlarına olan etkilerden oldukça farklı yönde olduğu söylenebilir. Cull ve Peria (2013), Coleman ve Feler (2015) ve Brei ve Schclarek (2013) Küresel Finansal Kriz dönemi ve sonrasında kamu bankalarının kredi plasmanında daha aktif olduğunu ifade etmektedirler. Benzer şekilde, Yeyati, Micco ve Panizza (2007), Bertay, Demirgüç-Kunt ve Huizinga (2015) ve Choi, Gutierrez ve Peria (2013) çalışmalarında kamu bankalarının iş döngüsüne bağlılığı azaltıp kredi arzında istikrara katkıda bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır³.

3 Yeyati, Micco ve Panizza (2007) Latin Amerika ülkelerini; Bertay, Demirgüç-Kunt ve Huizinga (2015) 111 ülkeyi; Choi, Gutierrez ve Peria (2013) Doğu Avrupa, Doğu Asya ve Latin Amerika ülkelerini; Brei ve Schclarek (2013) 52 ülkeyi; Cull ve Peria (2013) Latin Amerika ve Doğu Avrupa ülkelerini; Coleman ve Feler (2015) ise sadece Brezilya’yı kapsayan çalışmalardır.

Bankacılık sektörüne sunulan kamu garantisi de bankaların risk alma ile ilgili davranışları üzerinde en etkili olan faktörler arasındadır. Gropp, Gruendl ve Guettler (2014), kamu garantilerinin bankaların risk alma davranışına etkisini, banka ve borçlu bilgilerini de kullanarak analiz etmiştir ve 1996-2006 yılları arasında Almanya'da kamu garantisinden mahrum bırakılan bankaların daha riskli müşterilere kredi vermeyi durdurduklarını bulmuştur. Benzer şekilde, banka mülkiyet yapısının da risk alma ile ilgili banka davranışları üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. HDR ve HanĀne (2014) gelişmekte olan ülkeleri, 2004-2008 yılları arasında incelemiş, ve kamu bankalarının kredi verme hususunda daha az temkinli hareket ettiklerini bulmuştur.

5. Türkiye Bankacılık Sektörü

Bu bölümde önce Türkiye bankacılık sektörüne özgü akademik çalışmaların bulgularına yer verilmiştir. Daha sonra, Küresel Finansal Kriz dönemi öncesi ve sonrasında, Türkiye'deki kamu bankalarının, özel bankalara kıyasla, davranış farklarının değişimi, 2005-2018 arası bankacılık sektörü verileri ışığında incelenmiştir.

5.1. Türkiye Bankacılık Sektörü Özelinde Banka Davranışlarına Etki Eden Unsurlar

Türkiye bankacılık sektörünün davranışlarını inceleyen akademik çalışmalara baktığımızda, elde edilen bulguların yukarıda ayrıntısıyla değerlendirdiğimiz literatür ile büyük ölçüde paralellik gösterdiği görülmektedir. Türkiye ile ilgili çalışmaların detaylarına girmeden önce özetlemek gerekirse, kredi verme davranışı üzerinde: i) likidite (sektör ve banka seviyesinde) etkisinin pozitif, ii) kamu bankası sahipliği etkisinin pozitif, iii) kriz etkisinin negatif, ve iv) negatif kriz etkisinin özel ve yabancı sermayeli bankalar üzerinde daha yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Brooks (2007), para politikasında sıkılaşma ve finansal dalgalanma gözlemlenen dönemleri kullanmak suretiyle, likiditenin Türkiye'de kredi arzında önemli etkiye sahip olduğunu, sermaye ve aktif büyüklüğü etkilerinin ise istatistiksel olarak daha zayıf kaldığını göstermiştir. Alper vd. (2011) Türkiye'deki üst düzey banka yöneticileri ile yaptıkları anketler sonucunda, bankacılık sisteminin likidite seviyesinin ve toplam rezerv pozisyonunun kredi davranışları üzerinde önemli olduğu sonucunu elde etmiştir⁴. Alper, Hulagu ve Keleş (2012) para arzındaki değişikliklerin etkisini dikkate aldığı çalışmada, bankaya özgü likiditenin kredi arzını etkilediğini göstermiştir. Alper vd. (2016) ise, bir diğer para politikası aracı olan münzam karşılık oranlarının da, gene likidite kanalı üzerinden, bankaların kredi verme davranışında etkili olduğunu bulmuştur.

Küresel Finansal Kriz'in Türkiye bankacılık sektörü üzerine en belirgin etkileri olarak; sistem risklerinin artması, uluslararası finansman imkânlarının azalması, kredi maliyetlerindeki artış, daralan iç talep sonucu işletmelerin kredi taleplerindeki düşüş ve tüm bunların neticesinde bankaların kredi verme isteğinin azalması sayılabilir. Davutyan ve Yildirim (2017) ve Yay (2015)

4 Anket sorularına verilen yanıtlarda, bankanın kendi likidite pozisyonunun sistemin likidite pozisyonundan daha etkili olduğu ifade edilmiştir.

uluslararası fon kaynaklarında yaşanan daralmaya bağlı olarak, Türkiye bankacılık sektöründe likidite seviyesinin düştüğünü göstermişlerdir. Ancak, bu durumdan doğal olarak etkilenmekle birlikte, Türkiye bankacılık sektörünün başarılı bir direnç gösterdiği de elde edilen bulgular arasındadır. Özatay (2014), Küresel Finansal Kriz neticesinde dış talepte düşüş, iç kredide ve ekonomiyeye duyulan güvende azalma olduğunu belirtmektedir. Eroğlu (2011), krizin etkilerine karşı önlem olarak TCMB'nin denetimli (bir yandan fiyat istikrarı ile çelişmemeye de dikkat ederek) ancak belirgin bir faiz indirim politikası izlediğini ve esnek likidite yönetimi uyguladığını söylemektedir.

Türkiye ile ilgili çalışmalardaki bir başka önemli bulgu, Küresel Finansal Kriz döneminde kamu bankalarının, özel bankalara kıyasla, daha fazla kredi verdiğidir. Kök ve Ay (2013), devlet bankalarına nazaran, özel ve yabancı sermayeli bankaların, krizden görece daha çok etkilendiklerini belirlemişlerdir. Marois ve Güngen (2014 ve 2016), Türkiye'deki kamu bankalarının kapitalist gelişimi destekleyen bir şekilde gelişme gösterdiklerini; finansal sermayenin yoğunlaşması ile birlikte, kamu bankalarının neo-liberal üretim mekanizmaları için artan derecede önemli hale geldiğini iddia etmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Türkiye'deki kamu bankaları, Küresel Finansal Kriz döneminde iş döngüsü karşıtı davranarak neo-liberal sistemin kriz şartlarında dengede kalmasına yardımcı olmuştur.

5.2. Küresel Finansal Kriz Öncesi ve Sonrasında Veriler Işığında Türkiye Bankacılık Sektörü

Bu bölümde, Türkiye bankacılık sektörünün 2005-2018 arası dönem verileri dikkate alınarak, Küresel Finansal Kriz'in kamu ve özel sermayeli bankaların davranış farkları üzerindeki etkileri ampirik olarak analiz edilmiştir.

Araştırmanın başlangıç tarihi olarak 2005 yılının alınmasının temel sebebi, verilerin ölçüm ve sunumunda yeknesaklık yakalayabilmektir. Bu yıl itibarıyla, Türkiye bankacılık sektörü ile ilgili muhasebe uygulamalarında önemli değişiklikler yapılmış ve enflasyon muhasebesi yöntemi terkedilmiştir. Ayrıca, raporlama konusunda da düzenlemeler yapılmış ve bankacılık verilerinin sunumu standart hale getirilmiştir. Son olarak, 2001 yılında yaşanan bankacılık krizinin akabinde bankacılık sektörü, uğradığı kayıpları hızla telafi etmeye yöneldiği için, 2005 öncesi yıllar '*olağanüstü*' bir dönem olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla, Küresel Finansal Kriz öncesi ve sonrası bankacılık davranışlarını incelerken analize böyle bir dönemi dahil etmek, verilerin yorumlanmasını oldukça karmaşık bir hale getirecektir.

Küresel Finansal Kriz dönemi olarak, 2007 yılı son çeyrek (dahil) ile 2009 yılı ikinci çeyrek (dahil) arası dönem (toplam yedi çeyrek dönem) esas alınmıştır. Bu tercihimizin iki dayanağı vardır: 1) Bu dönemde, Türkiye için Kredi Temerrüt Takas (CDS) primi 200 puan üzerindedir; 2) NBER (The National Bureau of Economic Research), ABD için iş döngüsü genişleme ve daralma geçiş (tepe ve dip) tarihleri olarak Aralık 2007 ve Haziran 2009 aylarını işaret etmektedir.

Türkiye'deki kamu ve özel sermayeli bankaların 2005-2018 yılları arasında ve çeyrek dönemler itibarıyla verileri BDDK (Bankacılık ve Düzenleme Kurumu) internet sayfası üzerinden temin edilmiştir. Burada raporlanan göstergeler kullanılarak analizde kullandığımız değişkenler hesaplanmıştır. Bu dört değişken (toplam krediler/toplam aktifler, likit varlıklar/toplam aktifler, menkul değerler/toplam aktifler, sorunlu krediler/toplam krediler) ile ilgili özet istatistikler, kamu sermayeli ve özel bankalar için ayrı ayrı olmak üzere, Tablo 1'de ve değişkenler arası korelasyonlar ise Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 1: Özet İstatistikler

banka	değişkenler	gözlem sayısı	ortalama	standart sapma	en az	en çok
Kamu	<i>krediler / aktifler</i>	56	0.492	0.140	0.21	0.68
	<i>likit varlık / aktifler</i>	56	0.073	0.028	0.03	0.12
	<i>menkul kıymetler / aktifler</i>	56	0.306	0.124	0.14	0.48
	<i>donuk krediler / krediler</i>	56	0.041	0.020	.02	0.11
Özel	<i>krediler / aktifler</i>	56	0.561	0.063	0.41	0.64
	<i>likit varlık / aktifler</i>	56	0.086	0.023	0.05	0.13
	<i>menkul kıymetler / aktifler</i>	56	0.191	0.054	0.11	0.29
	<i>donuk krediler / krediler</i>	56	0.036	0.010	0.02	0.06

Kaynak: BDDK

Tablo 2: Değişkenler Arası Korelasyonlar

değişkenler	<i>krediler / aktifler</i>	<i>likit varlıklar / aktifler</i>	<i>menkul kıymetler / aktifler</i>	<i>donuk krediler / krediler</i>
<i>krediler / aktifler</i>	1.000			
<i>likit varlıklar / aktifler</i>	-0.588***	1.000		
<i>menkul kıymetler / aktifler</i>	-0.894***	0.453***	1.000	
<i>donuk krediler / krediler</i>	-0.800***	0.468***	0.620***	1.000

Kaynak: BDDK (***) $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$)

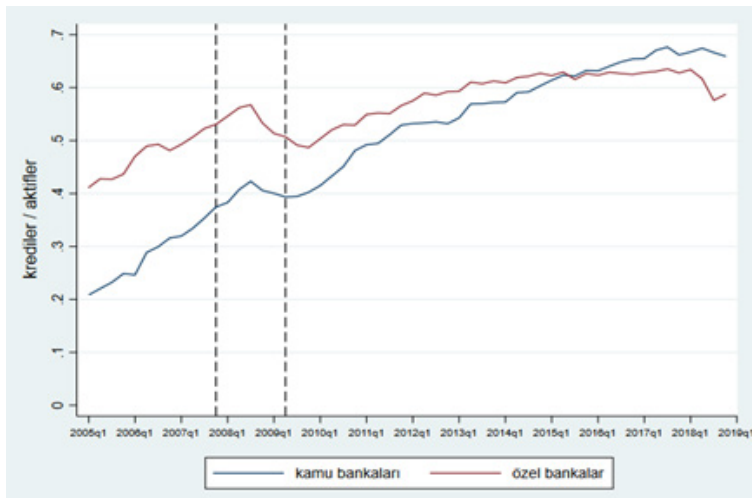
BDDK tarafından yayınlanan 'Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri' raporunda yer alan verilere göre; Aralık 2018 itibarıyla Türkiye bankacılık sektöründe 52 banka bulunmaktadır (34 Mevduat, 13 Kalkınma Yatırım, 5 Katılım) ve sektörle ilgili temel rakamlar şu şekildedir:

Tablo 3: Türkiye Bankacılık Sektörü – Temel Göstergeler

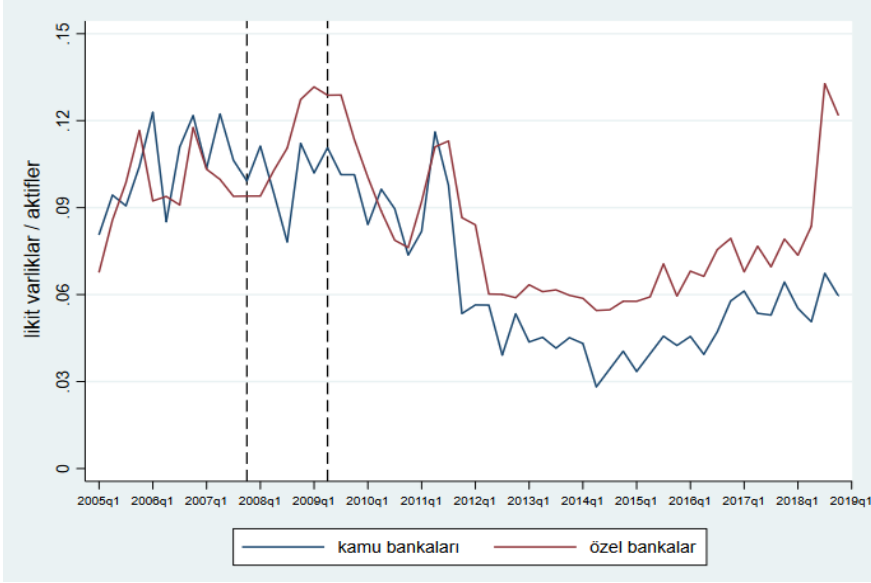
Banka Sayısı	52
Şube Sayısı	11565
Personel Sayısı	207716
Sektörün Toplam Aktif Büyüklüğü	3867 milyar TL
Yabancı Para Varlıklar / Toplam Varlıklar	%44
Yabancı Para Yükümlülükler / Toplam Yükümlülükler	%50
Krediler / Toplam Aktifler	%61
Menkul Kıymetler / Toplam Aktifler	%12
Mevduat / Toplam Yükümlülükler	%53
Özkaynaklar / Toplam Yükümlülükler	%11

Kaynak: BDDK

İlk olarak, Türkiye'deki kamu ve özel sermayeli bankaların davranışlarını kredi verme açısından incelemek istiyoruz. Şekil 1'de kredilerin toplam aktifler içindeki payının zaman içerisindeki değişimi görülmektedir. Küresel Finansal Kriz öncesi bu oran kamu bankaları için daha düşük iken, gerek kriz döneminde gerekse kriz sonrasında kamu bankaları aktiflerine oranla toplam verdikleri kredi miktarını özel bankalara oranla daha hızlı arttırmışlardır. Bunun sonucunda, 2015 sonrasında kamu bankalarının verdikleri kredilerin toplam aktiflere oranı, aynı oranın özel bankalardaki değerinin üzerine çıkmıştır. İş döngüsü karşıtı olan bu davranışın sebebi, kamu bankalarının, krizin ekonomik ve finansal piyasalar üzerindeki menfi etkilerini bertaraf etme motivasyonu ile açıklanabilir. Yalnızca kar etme saiki yerine böyle bir tavır almak, kamu bankalarının kuruluş amaçları ile uyumludur.

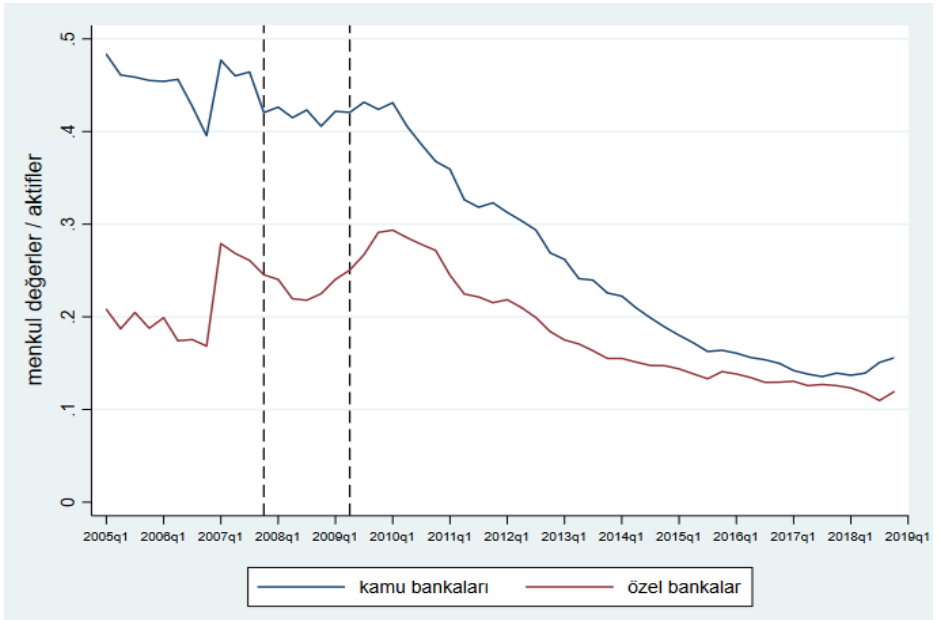
Şekil 1: Toplam Krediler / Toplam Aktifler**Kaynak:** BDDK

Şekil 2: Likit Varlıklar / Toplam Aktifler

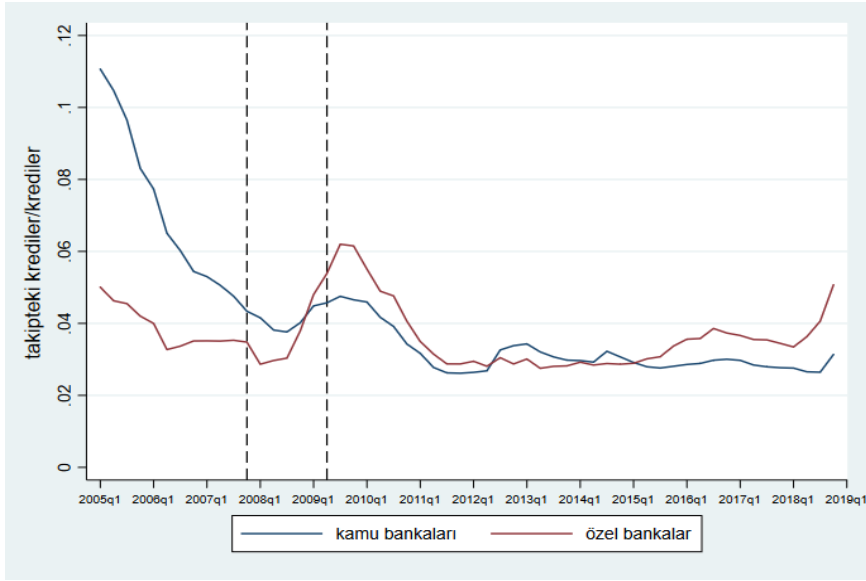

Kaynak: BDDK

Şekil 3: Menkul Kıymetler / Toplam Aktifler

Kaynak: BDDK

Şekil 4: Sorunlu Krediler / Toplam Krediler

Kaynak: BDDK

İkinci olarak, Türkiye bankacılık sektörünün likidite ile ilgili tercihlerini inceledik. Bu amaçla en sık kullanılan değişkenler likit varlıkların ve menkul kıymetlerin toplam aktifler içerisindeki paylarıdır. Bu iki alternatif likidite göstergesinin zaman içerisindeki değişimleri, sırasıyla, Şekil 2 ve Şekil 3'te görülmektedir. Küresel Finansal Kriz öncesinde likit varlıkların toplam varlıklar içindeki payında, kamu ve özel bankalar arasında net bir ayırım söz konusu değil iken, kamu bankaları kriz sonrasında bu oranı özel bankalara kıyasla daha belirgin bir şekilde azaltmışlardır. Menkul kıymetlerin toplam varlıklar içerisindeki oranına baktığımızda ise, kriz öncesinde kamu bankalarında bu oranın net bir şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir. Kriz ile birlikte, hem kamu hem özel bankalar, toplam aktifler içerisinde menkul kıymetlerin payını düşürürken, bu düşüşün kamu bankaları için çok daha hızlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu görüntü, likit varlıkların toplam aktifler içerisindeki oranının değişimi ile paralellik göstermektedir. Kamu ve özel bankaların likidite tercihleri arasında kriz sonrasında görülen değişimlerin farklı olmasının sebeplerini anlayabilmek için, bu durumu kredi verme davranışlarındaki değişimlerin de farklı olduğunu dikkate alarak yorumlamak gerekmektedir. Zira, kredi verme tercihi ile likidite tercihi doğrudan ilintilidir; kamu bankalarının aktiflerine oranla daha çok kredi verebilmeleri ancak likit varlıklarını azaltmaları ile mümkün olmuştur. Tablo 2'de sunulan korelasyon değerleri incelendiğinde, krediler / aktifler değişkeninin her iki likidite göstergesi ile istatistiksel olarak yüksek seviyede ve negatif ilişkili olması bu tespiti desteklemektedir.

Son olarak, kamu ve özel sermayeli bankaların risk alma ile ilgili tercihlerini inceledik. Bu amaçla en sık kullanılan göstergelerden birisi olan sorunlu kredilerin toplam krediler içerisindeki payının zaman içerisindeki değişimi Şekil 4'te görülmektedir. Küresel Finansal Kriz öncesinde, kamu bankalarında bu oranın, beklendiği şekilde, daha yüksek olduğu görülmektedir. Fakat ilginç olan, kamu bankaları, kriz öncesinden başlayarak bu oranı hızla düşürmeyi başarmışlardır. Kriz ile birlikte, doğal olarak hem kamu hem özel bankalar için sorunlu kredilerin oranı ilk yıllarda artmış, ama 2010 sonrası her iki banka grubu için de tekrar kriz öncesi seviyelere, hatta daha da aşağıya inmiştir. Burada dikkat çeken bir diğer görüntü ise, 2015 sonrasında sorunlu krediler oranının özel bankalar için daha yüksek seviyede olması ve özellikle 2018 sonrasında daha hızlı bir artış göstermesidir.

6. Sonuç

Bu çalışmada, banka davranışlarını kredi verme, likidite ve risk alma tercihleri açısından inceledik. İlk olarak bu tercihlere etki eden faktörler ile ilgili akademik yazında varılan bulguları detaylı bir şekilde değerlendirdik. Sonrasında, Türkiye bankacılık sektöründe Küresel Finansal Kriz öncesi ve sonrasında yaşanan değişimleri, özel ve kamu bankaların davranışlarını 2005-2018 arası Türkiye bankacılık sektörü verileri ışığında kıyaslayarak ortaya koymaya çalıştık.

Banka davranışlarına etki eden faktörler 'makro' seviyede ve bankalara özgü olmaları açısından iki ana gruba ayrılmalıdır. Global finansal sistemde yaşanan gelişmeler ile birlikte, milli gelirdeki büyüme ve küçülmeler, para arzı ve faiz oranlarındaki artış ve azalmalar, enflasyon beklentilerindeki değişiklikler, uygulanmaya başlayan yeni yasal düzenlemeler, akademik çalışmalarda 'makro' seviyede etkisi olan faktörler arasında değerlendirilmektedir. Literatürde en çok vurgu yapılan bankalara özgü etkenler arasında ise bankaların sermaye yapısı, toplam varlıkların büyüklüğü, bilançodaki mevduat ve kredi oranları, sorunlu kredilerin ağırlığı ve kredilerin vadesi gibi göstergeler sayılabilir.

İncelediğimiz tüm akademik çalışmalar ve Türkiye bankacılık sektörü verileri, bankaların likidite ve kredi verme tercihleri arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Likidite seviyesi yüksek olan bankaların kredi verme davranışları, para politikalarındaki değişikliklerden daha az etkilenmektedirler. Ek olarak, literatürdeki bulgular, finansal kriz dönemlerinde bankaların bilançolarında daha likit finansal varlıkları tercih ettiğini göstermektedir. İlgili literatür ayrıca, kamu sermayeli bankaların bankacılık sektöründeki ağırlığı yanında, bankacılık sektörüne sunulan kamu garantisinin de sektörünün risk tercihleri üzerinde ciddi anlamda etkili olduğunu göstermektedir.

Türkiye bankacılık sektörü özelindeki verilerin analiz sonuçları, Türkiye bankacılık sektöründe Küresel Finansal Kriz sonrası yaşanan değişikliklerin, genel olarak, literatürdeki bulgular ile uyumlu olduğunu göstermektedir. Küresel Finansal Kriz sonrasında, Türkiye'deki kamu ve özel sermayeli tüm bankaların davranışlarında değişiklikler görülmekle birlikte, kamu sermayeli bankaların kredi verme, likidite ve risk alma açılarından tercihlerinde özel sermayeli bankaların

tercihlerine nazaran farklı yapıda değişiklikler gözlenmektedir. Kamu bankaları kriz sonrasında genel olarak, iş döngüsü karşıtı hareket etmiş ve özel bankalara nazaran, bilançolarındaki likidite seviyesini daha az düşürmüşlerdir. Bu sayede bankacılık sektörü tarafından verilen kredi miktarındaki azalmayı sınırlamaya çalışmış ve finansal sistemin kriz şartlarında daha sağlıklı işlevsellik göstermesine yardımcı olmuşlardır⁵. Kar etme kaygısından uzak böyle bir tavır almanın kamu bankalarının kuruluş amaçları ile uyumlu olduğu belirtilmelidir.

Bankaların, ekonomi iyi durumdayken kredi koşullarını gevşettiği, kötüye gitmeye başladığında ise normale göre daha da sıkılaştırdıkları bilinmektedir. Buna ek olarak, gelişmekte olan ülkelerde, iş döngülerinin yanı sıra yurt dışı borçlanma olanaklarındaki gelişmelerin de bankaların kredi politikası üzerinde etkili olması beklenir. Finansal küreselleşme ve daha genel olarak ekonomik ilişkilerin finansallaşması, kısa vadede ekonomik aktivitenin hızlanmasına yardımcı olmakla birlikte finansal krizlerin oluşmasını ve dahi dünya geneline yayılmasını da kolaylaştırmaktadır. Bankacılık sektörünün, özellikle kredi verme ve risk alma alanlarında yapılabileceği hatalı tercihler ise sadece kaynak savurganlığına sebep olmakla kalmayıp, ekonomik ve finansal istikrar üzerinde etkisi uzun sürebilecek olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Bankacılık sektöründeki risk seviyesinin artmasının uzun vadede ekonomik kalkınma üzerinde çok önemli olumsuz etkileri olacağı aşikardır. Finansal sistem içerisinde faaliyet gösteren düzenleyici ve denetleyici kurumlar ve merkez bankaları politika tercihlerini yaparken bankacılık sisteminin bu yöndeki kırılganlıklarını dikkate almak zorundadırlar.

Kaynakça

- Adrian, T., & Shin, H. S. (2010). *The Changing Nature of Financial Intermediation and the Financial Crisis of 2007-2009* (Federal Reserve Bank of New York Staff Reports, Issue 439).
- Akgüç, Ö. (2006). *Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi*. Avcıol Basım Yayım.
- Alper, K, Atasoy, H., Karaşahin, R., & Mutluer-Kurul, D. (2011). *Arzın Merkezine Seyahat: Bankacılarla Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Bilgilerle Türk Bankacılık Sektörünün Davranışı* (TCMB Çalışma Tebliği, cilt 11, sayı 24).
- Alper, Koray, Binici, M., Demiralp, S., Kara, H., & Ozlu, P. (2016). *Reserve Requirements, Liquidity Risk, and Bank Lending Behavior* (No. 1612; ERF Working Papers).
- Alper, Koray, Hulagu, T., & Keles, G. (2012). An Empirical Study on Liquidity and Bank Lending. In *TCMB Working Papers* (12/04).
- Altunbas, Y., Gambacorta, L., & Marques-Ibanez, D. (2012). Do Bank Characteristics Influence the Effect of Monetary Policy on Bank Risk. *Economics Letters*, 117(1), 220–222.

5 Marois ve Güngen (2014), kamu bankalarının iş döngüsü karşıtı hareket etmesindeki birinci etkenin kamu bankalarının tarihi misyonu (ekonomik gelişmeye destek olmak) ile ilişkili olduğunu söylemektedir. Yazarlara göre ikinci sebep ise Türkiye'nin kapitalist kalkınma dinamikleri ile ilgilidir: Örnek olarak, Halkbank'ın müşteri tabanı olan KOBİ'ler Türkiye'deki tüm işletmelerin ve aktif işgücünün büyük çoğunluğunu teşkil etmektedirler. Benzer şekilde Ziraat Bankası da kriz esnasında tarım sektöründeki üreticilere aktif destek vermiştir ve müşteri kitlesi toplam işgücünün önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu yönden değerlendirince, Türkiye'de devlet bankalarını, özel bankalardan ayıran sadece mülkiyet yapısı değil, kapsamlı siyasi ve toplumsal etkilere tabii olan, neo-liberal üretim sisteminin esaslarıdır.

- Apergis, N., & Christou, C. (2015). The Behavior of the Bank Lending Channel When Interest Rates Approach the Zero Lower Bound: Evidence from Quantile Regressions. *Economic Modelling*, 49, 296–307.
- Bajaras, A., Chami, R., Casimano, T., & Hakura, D. (2010). *U.S. Bank Behaviour in the Wake of the 2007-2009 Financial Crisis* (IMF Working Papers, Vol. 10, Issue 131).
- Berger, A. N., Bouwman, C. H. S., Kick, T., & Schaeck, K. (2011). Bank Risk Taking and Liquidity Creation following Regulatory Interventions and Support. *SSRN Electronic Journal*.
- Berger, A. N., & Udell, G. F. (2003). *The Institutional Memory Hypothesis and Procyclicality of Bank Lending Behavior* (BIS Working Papers, Issue 125).
- Berrospide, J. M., & Edge, R. M. (2010). The Effects of Bank Capital on Lending: What Do We Know, and What Does It Mean? *International Journal of Central Banking*, 6(4), 5–54.
- Bertay, A. C., Demircuc-Kunt, A., & Huizinga, H. (2015). Bank Ownership and Credit over the Business Cycle: Is Lending by State Banks Less Procyclical? *Journal of Banking and Finance*, 50, 326–339.
- Boyd, J. H., & De Nicol' o, G. (2005). The Theory of Bank Risk Taking and Competition Revisited. *Journal of Finance*, 60, 1329–1343.
- Brei, M., & Schclarek, A. (2013). Public Bank Lending in Times of Crisis. *Journal of Financial Stability*, 9(4), 820–830.
- Brooks, P. K. (2007). *The Bank Lending Channel of Monetary Transmission: Does It Work in Turkey?* (IMF Working Papers, Vol. 07, Issue 272).
- Buch, C. M., Eickmeier, S., & Prieto, E. (2014). Macroeconomic Factors and Microlevel Bank Behavior. *Journal of Money, Credit and Banking*, 46(4), 715–751.
- Choi, M. J., Gutierrez, E., & Peria, M. S. M. (2013). *Dissecting Foreign Bank Lending Behavior During the 2008-2009 Crisis* (The World Bank Policy Research Working Papers, Vol. 1, Issue 6674).
- Coleman, N., & Feler, L. (2015). Bank Ownership, Lending, and Local Economic Performance During the 2008-2009 Financial Crisis. *Journal of Monetary Economics*, 71(C), 50–66.
- Cucinelli, D. (2015). The Impact of Non-Performing Loans on Bank Lending Behavior: Evidence from the Italian Banking Sector. *Eurasian Journal of Business and Economics*, 8(16), 59–71.
- Cull, R., & Martinez Peria, M. S. (2013). Bank Ownership and Lending Patterns during the 2008-2009 Financial Crisis: Evidence from Latin America and Eastern Europe. *Journal of Banking and Finance*, 37(12), 4861–4878.
- Davutyan, N., & Yildirim, C. (2017). Efficiency in Turkish Banking: Post-Restructuring Evidence. *European Journal of Finance*, 23(2), 170–191.
- Delis, M. D., & Brissimis, S. N. (2010). *Bank Heterogeneity and Monetary Policy Transmission* (ECB Working Papers, Issue 1233).
- Delis, M. D., Hasan, I., & Mylonidis, N. (2011). *The Risk-Taking Channel of Monetary Policy in the USA: Evidence from Micro-Level Data* (MPRA Working Papers, Issue 34084).
- Dell'Ariccia, G., Detragiache, E., & Rajan, R. (2008). The Real Effects of Banking Crises. *Journal of Financial Intermediation*, 17(1), 89–112.
- Dell'Ariccia, G., Laeven, L., & Marquez, R. (2010). *Monetary Policy, Leverage and Bank Risk Taking* (IMF Working Papers, Vol. 10, Issue 276).
- Demircuc-Kunt, A., Detragiache, E., & Gupta, P. (2006). Inside the Crisis: An Empirical Analysis of Banking Systems in Distress. *Journal of International Money and Finance*, 25, 702–718.
- Eroğlu, N. (2011). *Türkiye'de Parasal Kesim ve Merkez Bankası İşlemlerinin Analizi*. Der Yayınları.
- Freixas, X., & Rochet, J. C. (2008). *Microeconomics of Banking*. The MIT Press.

- Gaggl, P., & Valderrama, M. (2010). Does a Low Interest Rate Environment Affect Risk Taking in Austria? *Monetary Policy and the Economy*, 10(4), 32–48.
- Gambacorta, L. (2009). *Monetary Policy and the Risk-Taking Channel: Vol. December* (BIS Quarterly Review).
- Gambacorta, L., & Mistrulli, P. E. (2004). Does Bank Capital Affect Lending Behavior? *Journal of Financial Intermediation*, 13(4), 436–457.
- Gambacorta, L. (2005). Inside the Bank Lending Channel. *European Economic Review*, 49(7), 1737–1759.
- Gambacorta, L., Marques-Ibanez, D., Spaventa, L., & Haliassos, M. (2011). The Bank Lending Channel: Lessons from the Crisis. *Economic Policy*, 26(66), 135–182.
- Geršl, A., Jakubik, P., Kowalczyk, D., Ongena, S., & Peydro, J. L. (2015). Monetary Conditions and Banks' Behaviour in the Czech Republic. *Open Economies Review*, 26(3), 407–445.
- Gropp, R., Gruendl, C., & Guettler, A. (2014). The Impact of Public Guarantees on Bank Risk Taking: Evidence from a Natural Experiment. *Review of Finance*, 18(2), 457–488.
- Ha, J., & So, I. (2013). Influence of the Banks' Money Mediation Behavior on the Monetary Policy: A Study of Korean Case. *Global Economic Review*, 42(4), 396–424.
- HDR, S. M., & HanÄne, K. (2014). The Effects of Regulation, Competition and Ownership Structure on the Behaviour of Bank Risk-Taking in Emerging Countries. *International Journal of Economics and Empirical Research*, 2(3), 116–128.
- Ivashina, V., & Scharfstein, D. (2010). Bank Lending During the Financial Crisis of 2008. *Journal of Financial Economics*, 97(3), 319–338.
- Jimenez, G., Ongena, S., Peydro, J. L., & Saurina, J. (2009). *Hazardous Times for Monetary Policy: What Do Twenty-Three Million Bank Loans Say About the Effects of Monetary Policy on Credit Risk?* (CEPR Discussion Papers, Number 6514).
- Kashyap, A. K., & Stein, J. C. (1995). *The Impact of Monetary Policy on Bank Balance Sheets* (Carnegie Rochester Conference Series on Public Policy, Number 42).
- Kindleberger, C. P., & Aliber, R. Z. (2011). *Manias, Panics and Crashes: A History of Financial Crisis*. Palgrave Macmillan.
- Kishan, R. P., & Opiela, T. P. (2000). Bank Size , Bank Capital , and the Bank Lending Channel. *Journal of Money, Credit and Banking*, 32(1), 121–141.
- Kök, D., & Ay, O. E. (2013). 2008 Küresel Finansal Krizinin Türk Bankacılık Sektörü Etkinlik Düzeylerine Yansımaları Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası İktisadi İdari İncelemeler Dergisi*, 10, 155–170.
- Kořak, M., Li, S., Lončarski, I., & Marinč, M. (2015). Quality of Bank Capital and Bank Lending Behavior during the Global Financial Crisis. *International Review of Financial Analysis*, 37, 168–183.
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., & Schleifer, A. (2002). Government Ownership of Banks. *Journal of Finance*, 57(1), 265–301.
- Maddaloni, A., & Peydró, J. L. (2011). Bank Risk-Taking, Securitization, Supervision, and Low Interest Rates: Evidence from the Euro-area and the U.S. Lending Standards. *Review of Financial Studies*, 24(6), 2121–2165.
- Marois, T., & Güngen, A. R. (2014). Türkiye'nin Devlet Bankalarını Geri Kazanmak. *İktisat Dergisi*, 527, 54–70.
- Marois, Thomas, & Güngen, A. R. (2016). Credibility and Class in the Evolution of Public Banks: The Case of Turkey. *Journal of Peasant Studies*, 43(6), 1285–1309.
- Merilainen, J. M. (2016). Lending Growth During the Financial Crisis and the Sovereign Debt Crisis: The Role of Bank Ownership Type. *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money*, 41, 168–182.

- Mihaljek, D. (2010). *Domestic Bank Intermediation in Emerging Market Economies During the Crisis: Locally Owned Versus Foreign-Owned Banks* (BIS Papers Chapters, in: Bank for International Settlements, The Global Crisis and Financial Intermediation in Emerging Market Economies, Vol. 54).
- Orhangazi, Ö. (2008). *Financialization and the US Economy*. Edward Elgar.
- Özatay, F. (2014). *Finansal Krizler ve Türkiye*. Doğan Kitap.
- Parasız, İ. (2014). *Modern Bankacılık: Teori ve Uygulama*. Ezgi Kitabevi.
- Sanya, O. S., & Mlachila, M. (2010). *Post Crisis Bank Behavior: Lessons from Mercosur* (IMF Working Papers, Vol. 10, Issue 1).
- Terzi, N. (2017). *Küresel Finasta Güncel Konular*. Beta Basım Yayım.
- Yay, G. G. (2015). *Para ve Finans Teori-Politika*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yeyati, E. L., Micco, A., & Panizza, U. (2007). A Reappraisal of State-Owned Banks. *Economia*, 7(2), 209–47.
- Zhang, L. (2009). Bank capital regulation, the lending channel and business cycles (No. 33; Discussion Paper Series 1: Economic Studies).